

BOER PROOF NATUUR: ZOEKEN NAAR HAALBARE EN HOUBBARE NATUURMAATREGELLEN

Wat zijn haalbare en houdbare maatregelen die de biodiversiteit op boerenbedrijven kunnen stimuleren? En hoe kunnen we boeren warm maken om deze maatregelen ook daadwerkelijk op hun bedrijven op te nemen of in te voeren? Dat waren de twee kernvragen tijdens het symposium 'Boer Proof Natuur' dat HAS Hogeschool Den Bosch en Bayer begin juli op de Forward Farm in Abbenes organiseerden. „Boeren hebben het meeste baat bij natuur die tegen een stootje kan; daar moeten we ons op richten”, stelt ecooloog Henk Nijenhuis, een van de gastsprekers tijdens het symposium. Collega-ecoloog Arjen de Groot van Wageningen UR vindt dat er genoeg 'laaghangend fruit' is om snel vorderingen te kunnen maken in agrobiodiversiteit. „Er is veel kennis; die zullen we op een praktische manier uit moeten dragen naar de praktijk.”

De eerste spreker van de middag is **Henk Nijenhuis**, polderecoloog in de gemeente Haarlemmermeer. „Dat woord polderecoloog hebben we een paar jaar geleden zelf verzonnen”, zo begint hij zijn betoog, „Het betekent niet alleen dat ik ecooloog ben in een poldergebied, maar het staat ook voor het werkwoord polderen, ofwel overleggen. Dat vind ik minstens net zo belangrijk dan de feitelijke titel. Natuur is namelijk geen eenduidig begrip, iedereen heeft daar een ander beeld of perceptie bij. Daar moeten we het met z'n allen doorlopend over hebben om spraakverwarring te voorkomen.” Volgens Nijenhuis moeten natuurmaatregelen op boerenbedrijven vooral robuust zijn, dat wil zeggen: het moet effect hebben zonder dat er al teveel aandacht en tijd aan besteed moet worden. In de praktijk gaat het dan vaak om goed gekozen beplanting van bomen, struiken, grassen en bloemen die passen bij het bedrijf en de omgeving en waarbij onder meer rekening wordt gehouden met de grondsoort, de (veranderingen in) grondwaterstand en de windrichting. Zo gedijen de zwarte populier, de ratelpopulier en de fladder-iep prima aan de winderigere westkant van het bedrijf, terwijl de hazelaar, de gewone esdoorn en de tweestijlige meidoorn het juist goed aan de luwe oostkant doen. Aan de warme zuidkant passen onder meer winterlindes, zomereiken, wilde appel en mirabellen en aan de koele en vochtige noordkant de zwarte els, de boswilg en de gele kornoelje. Nijenhuis benadrukt dat vooral een combinatie van deze bomen goed is voor meer biodiversiteit. „De ene boom is meer een vroege bloeier, wat gunstig is voor bijen en andere bestuivers, terwijl de andere weer zorgt voor bessen of vruchten op momenten dat vogels ze goed kunnen gebruiken. Vooral dat samenspel is belangrijk.”

plekken kunnen het beste mengsel voor beschaduwde en voedselrijke weide worden gebruikt.” Behalve bomen, struiken en planten kunnen ook eenvoudige insecten- en bijenhôtels en lieveheersbeestjeskasten helpen om de natuur diverser te maken. „Je hoeft ze alleen maar op te hangen; meer werk is het niet”, aldus de polderecoloog. Ook pleit hij voor 'niet al te netjes opgeruimde erven' „Laat her en der wat dood hout liggen; die zorgen voor beschutting voor vogels en kleine zoogdieren. En ook belangrijk: zorg voor wat losse, onbegroeide grond rondom het erf. Dat zijn plekken waar bodem-bewonende bijen en hommels zich heel goed thuis voelen.”

Henk Nijenhuis, polderecoloog in de gemeente Haarlemmermeer: „Natuurmaatregelen op boerenbedrijven moeten vooral robuust zijn.”

Hagen, struiken en planten

Ook hagen en struiken - zoals liguster, veldesdoorn en haagbeuk - kunnen volgens hem een mooie bijdrage leveren aan meer biodiversiteit. „Ze bieden beschutting voor kleine dieren en vogels; ze kunnen erin rondscharrelen en het als vluchtplek gebruiken. Voor sommige vogels - zoals bijvoorbeeld de mus - is het ook nog eens een mooi winterverblijf.” Meer diversiteit in planten en kruiden bieden volgens Nijenhuis ook een duidelijke meerwaarde voor de natuur. Hij noemt in dit kader de klimop, die in het najaar veel bloemen met nectar geeft. „Deze voedselbron is erg belangrijk voor vlinders en insecten.” Ook het inzaaien van kruidenmengsels helpt mee om de biodiversiteit te vergroten, al moet daarvoor wel het juiste mengsel worden gebruikt. Nijenhuis: „Aan de zuidkant passen weide-kruidenmengsels het beste, aan de noordkant mengsels voor bosranden. Voor de overige

Arjen de Groot, ecooloog/onderzoeker bij Wageningen Environmental Research: „Het gaat erom dat boeren zien wat er mogelijk is; we moeten de kennis dus echt óp het erf brengen.”

No-regret-maatregelen

„Tegenwoordig worden de tegenstellingen tussen landbouw en natuurontwikkeling enorm uitvergroot, terwijl er minstens net zoveel aanknopingspunten zijn om samen op te trekken. Dáár wil ik het nu over hebben”, zo begint ecooloog **Arjen de Groot** van Wageningen Environmental Research zijn betoog. Volgens hem is er genoeg 'laaghangend fruit' waarmee boeren de biodiversiteit op hun bedrijf kunnen vergroten. De Groot noemt ze 'no-regret'-maatregelen, wat inhoudt dat de kosten van de maatregelen beperkt blijven, er zo min mogelijk kans is op ongewenste neveneffecten en de maatregelen ook daadwerkelijk een effectieve bijdrage leveren aan de biodiversiteit. De eerste actie moet wat hem betreft gericht zijn op het behouden van natuurelementen die nu al een positieve bijdrage leveren aan de biodiversiteit, zoals bestaande houtwallen, heggen, poelen, vijvers, slootkanten, oude bomen en plekken met dood hout. „Daar hoeft je als boer niets aan te doen, je hoeft het alleen maar te laten voor wat het is.” Ook eenvoudige maatregelen zoals het plaatsen van een bijenhôtel of - nog eenvoudiger - een bundeltje bamboestokjes ophangen als nestgelegenheid voor bijen, kosten amper tijd en geld. „Het gaat erom dat boeren zien wat er mogelijk is; we moeten de kennis dus echt óp het erf brengen.”

Bestaande natuurelementen, zoals een oude boomgaard, kunnen een positieve bijdrage leveren aan de biodiversiteit. „Deze elementen moeten we dus vooral behouden”, aldus ecooloog Arjen de Groot.

Praktische kennis uitdragen

De ecooloog pleit daarom voor meer projecten die deze praktische kennis uitdragen. Hij noemt in dit kader het project 'Kennisimpuls bestuivers', dat onder meer via praktijknetwerken en een helpdesk boeren helpt om hun kennis rondom (wilde) bestuivers te vergroten. „We merken dat dit concept aanslaat; boeren komen daardoor zelf met initiatieven om kleine, ongebruikte hoekjes of oeverzones in te planten of te zaaien met landschapselementen die voor meer biodiversiteit zorgen.”

De Groot wil de komende jaren toe naar keuzemenu's waarmee er heel gerichte keuzes kunnen

worden gemaakt. „Dat kan betekenen dat bloemranden minder kleurrijk, maar wel nuttiger voor insecten worden. Minder spectaculaire soorten zoals fluitkruid en duizendblad, maar ook klaver en wikke hebben bijvoorbeeld een hele goede invloed op de insectenrijkdom.” Ook verwacht hij dat landbouwkundig 'ongelukkige' keuzes minder voor gaan komen. „Er bestaan bijvoorbeeld mengsels met wilde peen; die zijn niet handig naast een perceel met wortelen omdat ze waardplant zijn voor de wortelvlug. In het verleden zijn daar wel eens flinke teleurstellingen mee geweest.”

Vernieuwde handleiding

Als laatste gaven **Tosca Smit**, **Barry van der Veeke** en **Youri van der Meer** van de HAS Hogeschool Den Bosch uitleg over hun vernieuwde - of beter gezegd: vereenvoudigde - handleiding voor agrobiodiversiteit. Zij borduren hiermee voort op eerder onderzoek van HAS-studenten dat veel breder van opzet was, maar daardoor ook minder praktisch van aard. Met de handleiding - die getest is op drie akkerbouwbedrijven - hopen de drie studenten een tool te bieden waarmee boeren op basis van een beperkt aantal indicatoren, in relatief korte tijd een beeld kunnen krijgen van de biodiversiteit op hun bedrijf.

De studenten onderscheiden vijf biodiversiteit-functiegroepen voor de monitoring, te weten bestuiving, plaagonderdrukking, bodemkwaliteit, waterkwaliteit en belevingswaarde. Voor iedere groep identificeerden ze indicatorsoorten. Daarbij werd gekozen voor soorten die makkelijk te herkennen zijn en representatief voor de functiegroep. Voor iedere indicator werd vervolgens een praktisch goed toepasbare monitoringsmethode bepaald. Het werk van Tosca, Barry en Youri kreeg veel waardering in de zaal. Deelnemers van BoerenNatuur en de Stichting Veldleeuwierik onderstreepten het belang van een voor boeren hanteerbare monitoringsmethode. De volgende stap zou daarbij digitalisering moeten zijn. Bijvoorbeeld een makkelijk hanteerbare App waarmee boeren waarnemingen kunnen vastleggen en een beeld krijgen van de staat van de biodiversiteit op hun bedrijf.

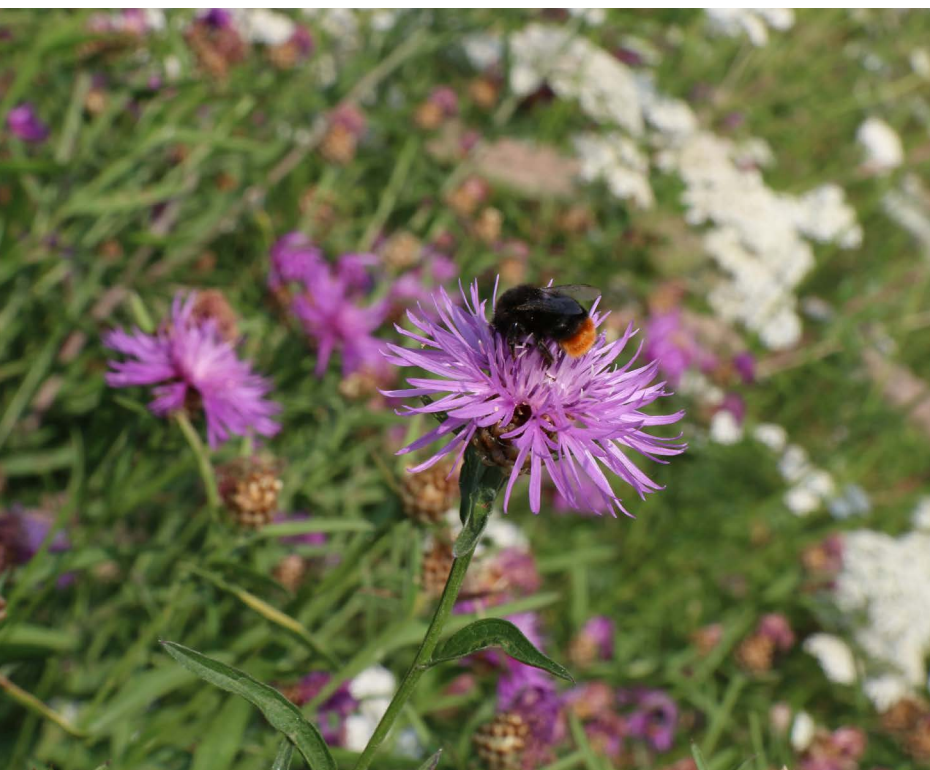
HAS-studenten **Tosca Smit**, **Barry van der Veeke** en **Youri van der Meer** geven uitleg over hun handleiding voor agrobiodiversiteit. „We hopen dat boeren het gaan gebruiken als tool om de biodiversiteit op hun bedrijf te toetsen.”

Voor het onderdeel belevingswaarde wordt o.a. gekeken naar vlinders. Vlinders zijn over het algemeen goed te herkennen en daarmee interessant voor een hanteerbare monitoring. In de akkerranden op de Forward Farm zijn vlinders volop aanwezig, zoals deze distelvlinder.

Monitoring in de praktijk

Na de inleidingen was er ruimte voor de praktijk. De deelnemers gingen onder begeleiding van Tosca, Barry en Youri het veld in om de monitoring in de praktijk te ervaren. Gewapend met schepnetten, emmers en potjes werd de biodiversiteit op en rond de akker bekeken. Het resultaat was een diversiteit aan landbewoners zoals kevers, bijen, hommels, vlinders, maar ook waterleven zoals visjes, kikkervisjes, libelle larven en zelfs twee Amerikaanse rivierkreeften. De deelnemers waren aangenaam verrast door het vele leven dat op en rond een Hollandse akker te vinden is. Naast het ervaren van monitoring in de praktijk was er ook de mogelijkheid voor een rondleiding over het erf en de akkers van de ForwardFarm. Hier werd een groot aantal maatregelen die boeren kunnen nemen om de biodiversiteit op het bedrijf te bevorderen bekeken en ingegaan op het belang van biodiversiteit voor boer en maatschappij. Het nut van bestuiving, plaagonderdrukking en bodemleven was voor alle deelnemers duidelijk. Ook de bijdrage die boeren kunnen leveren aan behoud van biodiversiteit die niet direct nuttig is, maar wel een intrinsieke waarde heeft werd onderschreven. Relatief simpele maatregelen als permanente akkerranden, alternatief slootkantenbeheer, het beplanten van het erf met inheemse bomen en struiken en het aanbieden van nestgelegenheden voor o.a. vogels en insecten hebben een direct positief effect op de biodiversiteit. Discussiepunt waren de kosten van aanleg en onderhoud. De meeste maatregelen verdienen zich niet terug op het boerenbedrijf. Hier moet dus een alternatieve financiering worden gevonden.

Bij bestuiving wordt naar vlinders en bijen gekeken. De makkelijk te herkennen hommels zijn als indicatorsoort opgenomen. Op de Forward Farm worden algemene soorten als de steen-, tuin-, en akkerhommel veel aangetroffen. Op de foto een steenhommel in een meerjarige akkerrand.

Het aanbieden van nestgelegenheden voor bijvoorbeeld wilde bijen is effectief. Op de foto de binnenkant van een volgeboekt bijenhotel. De verschillende kamers met wilde bijen larven zijn duidelijk zichtbaar. De larven doen zich te goed aan het in de akkerranden verzamelde stuifmeel.

Erfbeplanting is voor bijna iedere boer haalbaar. De combinatie van een houtwal met een permanente akkerrand is vanuit biodiversiteitsperspectief erg interessant; in de overgangzone van houtwal naar veld voelen veel verschillende soorten zich thuis.

Systeem verder vervolmaken

Het voornemen is nu om aan de hand van de aanbevelingen van de studenten én de reacties geuit tijdens onder andere deze bijeenkomst het project een vervolg te geven en het monitoringssysteem inhoudelijk en praktisch gezien verder te vervolmaken. Tegelijkertijd worden de eerste stappen richting een 'waardering' gezet, want welk niveau is nu eigenlijk matig, goed of zeer goed? Dit hangt van veel factoren af, onder andere van de directe omgeving van het bedrijf maar ook van de regionale ligging. Wordt vervolgd dus...

Wilt u op de hoogte gehouden worden en/of betrokken worden bij dit vervolg, dan kunt u dit aangeven middels een email naar joris.roskam@bayer.com of hinse.boonstra@bayer.com.